

**Universitat de les
Illes Balears**

Facultat de Psicologia

Treball de Fi de Grau

La simptomatologia depressiva en adolescents víctimes de ciberassetjament

Cristina Morey Ramon

Grau de Psicologia

Any acadèmic 2020-21

Treball tutelat per Eduard Rigo Carratalá

Departament de Psicologia Evolutiva i de l'Educació

S'autoritza la Universitat a incloure aquest treball en el Repositori Institucional per a la seva consulta en accés obert i difusió en línia, amb finalitats exclusivament acadèmiques i d'investigació	Autor		Tutor	
	Sí	No	Sí	No
	☒	☐	☒	☐

Paraules clau del treball: ciberassetjament, víctimes, adolescents, simptomatologia depressiva

Índex

Resum	3
Abstract	3
Introducció teòrica	4
Mètode	8
Ciberassetjament i simptomatologia depressiva: estat de la qüestió	8
Assetjament escolar, ciberassetjament i depressió	8
Ciberassetjament i símptomes depressius en població adolescent	9
Diferències per qüestió de gènere pel que fa al ciberassetjament i depressió en adolescents	10
El ciberassetjament en adolescents i els principals problemes psicopatològics associats ...	10
Ciberassetjament i simptomatologia depressiva a curt termini (durant l'adolescència)	12
Ciberassetjament i simptomatologia depressiva a llarg termini	13
Ciberassetjament, simptomatologia depressiva i tendències suïcides en la població adolescent	14
Discussió	15
Conclusions	17
Referències bibliogràfiques	18

Resum

L'increment de l'ús de les noves tecnologies ha originat una nova tipologia de *bullying*, el ciberassetjament, considerat un dels principals problemes de salut pública arreu del món. La literatura científica ha suggerit que el *ciberbullying* es troba associat significativament a problemes psicopatològics (ansietat, depressió, tendències suïcides, etc.). L'objectiu del present treball és realitzar una revisió bibliogràfica sobre la relació existent entre els símptomes depressius i l'assetjament cibernètic en víctimes adolescents. Per tal fi s'han consultat diverses bases de dades com ara el Web of Science, l'Scopus i el PubMed. Tenint en consideració les investigacions d'aquests darrers anys es conclou que ser víctima de ciberassetjament durant l'adolescència es relaciona de forma significativa amb el desenvolupament de simptomatologia depressiva.

Paraules clau: ciberassetjament, víctimes, adolescents, simptomatologia depressiva.

Abstract

The increased use of new technologies has given rise to a new type of bullying, cyberbullying, which is considered one of the main public health problems in the world. The scientific literature has suggested that cyberbullying is significantly associated with psychopathological problems (e.g. anxiety, depression and suicide). This work aims to study the relationship between depressive symptoms and cyberbullying in adolescent victims. An exhaustive search in databases as Web of Science, Scopus and PubMed was conducted. The findings from the current study concluded that being victim of cyberbullying during adolescence could develop depressive symptoms.

Key words: cyberbullying, victims, teenagers, depressive symptoms.

Introducció teòrica

L'assetjament escolar o maltractament entre iguals és considerat un problema social de gran magnitud, el qual afecta directament a la població adolescent.

Aquest fenomen, també conegut amb el terme *bullying* en anglès, fou denominat per primer cop pel psicòleg suec Dan Olweus en els anys setanta com aquella conducta de persecució física i/o psicològica que realitza un alumne contra un altre, al que elegeix com a víctima dels seus reiterats atacs. Aquesta acció, repetida i intencionada, situa a la víctima en una posició de la qual li és complicat sortir pels seus propis mitjans (2006; citat per Cañas, 2017).

Si bé és cert que el terme d'assetjament escolar no es troba conceptualitzat a dia d'avui per una única definició, existeix un consens pel que fa a les principals característiques d'aquest fenomen tan complex. Perquè es doni un procés de *bullying* ha d'existir: a) una conducta de maltractament psicològic i/o física; b) un desequilibri de poder entre els membres implicats; c) una intencionalitat de fer mal per part de l'agressor; d) l'experimentació d'un dany per part de la víctima; i finalment, e) que la conducta agressiva es doni de forma reiterada (Enríquez i Garzón, 2015).

Es fa rellevant mencionar que el concepte *bullying* ha de ser entès com un fenomen grupal i interpersonal, en el qual no tan sols es veuen implicats la víctima i l'assetjant, sinó també la resta de companys. Aquests darrers hi són presents en la majoria de casos durant les situacions d'assetjament i són conscients que existeix una problemàtica. Davant aquestes situacions, les persones que observen poden adoptar diferents postures, ja sigui actuant de manera passiva o defensant a la víctima (Cañas, 2017).

Aquests últims anys, l'assetjament escolar ha anat expandint els seus àmbits d'actuació, donant pas a les noves tecnologies com a mitjans per generar situacions de maltractament entre iguals fora del centre escolar. D'aquesta forma, el desenvolupament de les Tecnologies de la informació i comunicació (TIC) ha originat una nova tipologia de *bullying*, el ciberassetjament, també conegut com a *ciberbullying* en anglès. Dit concepte fa referència a aquell comportament realitzat a través d'aparells digitals per individus o grups que de forma repetida comuniquen missatges de caràcter hostil o agressiu amb la finalitat de fer mal o incomodar a altres (Tokunaga, 2010 citat per Chu et al., 2018).

Va ser l'autor Bill Belsey (2005, citat per Enríquez i Garzón, 2015) però, qui va definir per primer cop el concepte de *ciberbullying* com aquell assetjament que implica la utilització de les TIC per recolzar una conducta deliberada, hostil i que es repeteix per part d'un individu o grup amb la finalitat de danyar a un altre.

Segons Ferrara et al. (2018), l'assetjament cibernètic es caracteritza pels següents elements: a) és un acte voluntari, és a dir, el comportament és intencional i no accidental; b) la conducta es repeteix al llarg del temps, i no es redueix a una sola vegada; c) existeix una percepció de dany per part de la víctima; i, d) es du a terme a partir de l'ús d'aparells electrònics. A més, els autors Yildiz i Saritepeci (2020) afegixen l'anonimat que garanteix l'ús de les TIC com a principal característica del fenomen, així com també que es tracta d'una relació de poder asimètrica exercida pel ciberassetjant cap a la víctima.

El *ciberbullying* contempla un ampli ventall de conductes, les quals poden classificar-se segons el tipus de mitjà o via per la qual s'exerceix l'agressió, així com també segons el tipus de conducta que es doni.

- Segons al mitjà tecnològic, el ciberassetjament es pot produir a través de: missatges de text, xarxes socials, correus electrònics, imatges i/o vídeos, jocs en línia i xats com ara el WhatsApp (Ballesteros et al., 2018).
- Segons el tipus de comportament, l'assetjament cibernètic entre iguals pot prendre diferents formes, algunes de les quals són: el *flaming* (insults violents i ofensius mitjançant missatges electrònics), l'exclusió social, la denigració (difusió de rumors o informació falsa sobre una persona a través de la xarxa), la suplantació de la identitat, etc. (Saladino et al., 2020).

Els autors Jessica et al. (2016) defensen que l'assetjament cibernètic i el tradicional es diferencien pel que fa al canal de comunicació, la instantaneïtat i l'absència del contacte presencial. D'aquesta forma, així com en el cas de *bullying* els alumnes solen sentir-se més segurs dins les seves respectives llars, en el món virtual les conductes agressives i intimidatòries poden ser rebudes en qualsevol moment del dia, sense límits (Eyuboglu et al., 2021). A més, en el ciberespai, l'anonimat de qui agredeix augmenta la sensació d'indefensió i inseguretat de la víctima, encara que la majoria de vegades creuen conèixer la seva identitat. També és important no oblidar que al ser agressions públiques en xarxa, la seva expansió és tan ràpida que arriba a milers d'espectadors en poc temps, la qual cosa angoixa encara més a la persona assetjada (Ortega et al., 2001).

Respecte a la prevalença d'aquesta nova forma de violència entre iguals, les xifres varien segons cada estudi (del 6'5 al 72%), d'acord amb la definició operativa que s'hagi emprat del terme, així com també del grup d'edat, la mida de la mostra, els instruments emprats i l'interval de temps usat de referència (Eyuboglu et al., 2021; Saladino et al., 2020).

Pel que fa al nostre país, la investigació realitzada per UNICEF l'any 2017, apuntava que un 12% de persones consideraven que havien patit ciberassetjament durant el darrer any. A més, dita investigació afirmava que el percentatge de joves que havien sofert *ciberbullying* augmentava a mesura que aquests entraven en l'adolescència. Al seu torn, l'estudi realitzat per Ballesteros et al. (2018) va informar que un 24'7% de casos d'assetjament escolar inclosos en la seva mostra sofriren també assetjament en línia.

En referència a les Illes Balears, els resultats de la investigació duta a terme per Sureda et al. (2009) amb una mostra composta per 1826 alumnes de vint-i-dos centres educatius diferents, van mostrar que el 70'5% dels adolescents enquestats havien patit de forma ocasional assetjament electrònic, mentre que un 10'5% de manera continua i reiterada en forma d'assetjament presencial. Cal destacar, que el 42'4% dels menors que afirmaren haver patit assetjament cibernètic també reconeixien haver-ne patit a l'escola.

Pel que fa a l'edat, alguns estudis com el de Bégin (2018) han detectat una relació inversa entre l'edat i la victimització per *ciberbullying*. Els autors Saladino et al. (2020) senyalen en el seu respectiu estudi que la incidència de l'assetjament escolar de tipus físic es dona més en estudiants de primària, mentre que el ciberassetjament ocorre sobretot entre els estudiants de secundària. A més, afegeixen que el *bullying* tendeix a reduir-se en casi un 50% entre els 14 i 18 anys, mentre que l'assetjament en línia disminueix en una taxa menor, del 17 al 13%.

Les dades reportades per l'estudi de la Fundació ANAR (2016), afirmen que l'edat mitja de les víctimes de ciberassetjament es situa al voltant dels 13'6 anys (edat fortament relacionada amb el moment d'accés dels menors als telèfons mòbils).

Segons Reed et al. (2015), l'adolescència és una època de la vida marcada pel desig de viure experiències noves, ser independents, i crear llaços d'amistat que perdurin en el temps. Les noves tecnologies formen part de la vida quotidiana dels més joves, sent el ciberespai la seva comunitat, a partir de la qual interaccionen amb el seu grup d'iguals, i estableixen amb aquest una connexió immediata i permanent.

Erickson (1950; citat per Reed et al., 2015) va explicar que la principal tasca que ha de treballar el jovent durant aquestes edats que comprèn l'etapa adolescent és descobrir-se a ell mateix i crear la seva pròpia identitat mentre intenta equilibrar els diferents rols que ha adquirit com a estudiant, amic, fill, i inclús treballador en alguns casos. En moltes ocasions, es fa ús de la xarxa per experimentar amb la pròpia identitat interpretant a varis personatges en jocs online, participant en fòrums o blogs personals, així com també publicant diàriament imatges de la seva vida en xarxes socials, com per exemple Instagram.

En els darrers anys, el ciberassetjament ha anat guanyat una major atenció per part de les famílies, centres educatius, investigadors i la societat en general degut als greus efectes que s'ha informat que produeix en les persones que ho pateixen (e.g. depressió, ansietat social, baixa autoestima, soledat, ideacions suïcides...) (Eyuboglu et al., 2021; Torres- Montilla et al., 2018). Així doncs, l'increment de l'ús de les noves tecnologies, especialment de l'Internet i les xarxes socials, ha donat lloc a nombrosos beneficis pel que fa a l'oci, l'educació i la comunicació social, però també ha originat greus riscos que afecten, especialment, a la joventut (Ballesteros et al., 2018).

Diferents investigacions han demostrat que l'assetjament electrònic es troba associat de forma significativa a problemes psicopatològics durant l'etapa adolescent (especialment amb l'ansietat i la depressió com a problemes emocionals comòrbids), així com també en l'edat adulta (Chu et al., 2018; Irteja et al., 2020; Saladino et al., 2020; Wolke i Lereya, 2015). A més, estudis com els realitzats per Irteja et al. (2020) i Eyuboglu et al. (2021) informen que el *ciberbullying* també es troba relacionat significativament amb el suïcidi en la població adolescent.

D'acord amb l'exposat, l'objectiu del present treball és realitzar una revisió bibliogràfica a partir d'aquelles investigacions que hagin estudiat la simptomatologia depressiva en adolescents víctimes de ciberassetjament.

Mètode

Les bases de dades electròniques utilitzades per a la recerca dels articles han estat: PubMed, Scopus, Web of Science i Dialnet. Concretament, se seleccionaren 588 articles en total, dels quals finalment han estat inclosos 31. A Web of Science es van trobar 234 articles, a Scopus 265, a PubMed 77 i a Dialnet 12. En el cas que els texts no fossin accessibles des de les bases de dades mencionades es cercaven a partir de Google Scholar o Research Gate.

Els criteris de selecció dels estudis han estat la relació entre *ciberbullying* i simptomatologia depressiva pel que fa a les víctimes, durant l'etapa adolescent. Els criteris d'exclusió han estat l'edat dels participants (si no eren adolescents) i si s'inclouïen altres formes de *bullying* o trastorns psicopatològics. Tampoc s'han tingut en consideració aquells articles redactats en llengües estrangeres que no eren l'anglès. A més, atesa la proliferació de treballs sobre el tema, i que el coneixement científic es renova constantment, es va decidir limitar la cerca als darrers sis anys.

Les paraules clau utilitzades per a fer la recerca han estat les següents: (“cyberbullying” OR “cyber bullying”) AND (“adolescents” OR “teenagers” OR “youth”) AND (“depression” OR “depressive symptoms”).

Ciberassetjament i simptomatologia depressiva: estat de la qüestió

Assetjament escolar, ciberassetjament i depressió

Tant l'assetjament escolar com l'assetjament cibernètic són reconeguts com a importants problemes psicosocials arreu del món, ja que ocasionen greus conseqüències negatives per a les persones involucrades. De fet, la investigació realitzada per Ballesteros et al. (2018) demostra que entre el 89% i el 94% de les víctimes d'ambdós tipus d'intimidació (cara a cara i en línia) pateixen problemes psicològics durant l'adolescència i l'adulthood.

Pel que fa a les conseqüències, alguns autors suggereixen que les de l'assetjament cibernètic tendeixen a ser similars a les del tradicional (Irteja et al., 2020; Peng et al., 2019). Altres investigadors, en canvi, expliquen que el ciberassetjament posseeix certes característiques pròpies (com ara l'anonimat de l'agressor, la durabilitat de les agressions en línia, l'expansió tan àmplia i ràpida en la xarxa, etc.) que el fan un fenomen més angoixant, el qual produeix un elevat deteriorament psicològic. D'aquesta forma, l'impacte del *ciberbullying* és major pel que fa a la salut mental de les víctimes que el pateixen (Liu et al., 2020; Niu et al., 2020).

Finalment, tal i com desenvoluparem a continuació, els resultats de l'estudi realitzat per Campbell (2012; citat per Okumu et al., 2020) demostra que les víctimes d'assetjament online presenten majors taxes de depressió que les víctimes d'assetjament presencial.

Ciberassetjament i símptomes depressius en població adolescent

Sovint el jovent necessita sentir que forma part d'un col·lectiu, per la qual cosa farà el possible per aconseguir l'afiliació, inclús si això significa participar en un procés d'assetjament cap als altres companys (Eyuboglu et al., 2021).

Com s'ha mencionat anteriorment en l'apartat d'introducció, l'assetjament en línia pot adoptar diferents formes, ja sigui la difusió d'imatges compromeses, l'exclusió social, comentaris humiliants i desagradables a través de les xarxes socials... Doncs totes aquestes formes tenen la capacitat de fer que els adolescents en desenvolupament comencin a qüestionar la seva pròpia autoestima i amb el pas del temps desenvolupar simptomatologia depressiva. Segons la teoria cognitiva de la depressió de Beck (1987; Reed et al., 2015), les persones propenses a sofrir depressió tenen una visió negativa d'elles mateixes, que es centra en temes d'inutilitat, fracàs, inadequació i pèrdua. Per tant, un menor que és objecte de *ciberbullying* pot començar a tenir i creure en la validesa de pensaments automàtics com per exemple que és dèbil i que no es mereix tenir amistats, de tal forma que si aquestes cognicions són acceptades com a vàlides poden contribuir a crear estats d'ànim depressius.

A més, cal tenir en consideració que l'adolescència és un període de la vida marcat per importants canvis físics, per la qual cosa l'acceptació dels seus iguals és molt rellevant per la seva seguretat com a individu. Sovint, el fet de percebre que no estan encaixant com els hi agradaria en un grup, constitueix una font d'estrès addicional (Liu et al., 2020).

Així doncs, el fet de tenir bones relacions socials (com l'acceptació dels companys) poden actuar com a factors de protecció contra la depressió, mentre que les relacions socials negatives (com l'assetjament en línia o l'exclusió social) poden augmentar el risc de presentar simptomatologia depressiva. És important tenir present que els adolescents solen ser assetjats pels seus companys, i que en aquestes edats el paper de les relacions socials té molt de pes en les seves vides, per la qual cosa són realment vulnerables a les experiències socials negatives tant en línia com a l'escola (Niu et al., 2020).

Diferències per qüestió de gènere pel que fa al ciberassetjament i depressió en adolescents

En referència a les diferències per qüestió de gènere pel que fa a la victimització en línia, la literatura científica posa de manifest que no existeix un consens. Alguns estudis com el de Bouffard i Koeppel (2017) exposen que els al·lots tenen més probabilitats de ser intimidats, mentre que altres investigacions com la de Merrill i Hanson (2016) suggereixen que ocorre al contrari. De fet, segons Ballesteros et al. (2018) les al·lotes tendeixen a patir major taxes d'assetjament electrònic en comparació als joves (65'5% i 34'4% respectivament). Ara bé, resultats publicats per estudis com el de Patchin i Hinduja (2011) afirmen que no existeixen diferències de gènere entre les víctimes de *ciberbullying*.

Al seu torn, si ens centrem en les associacions entre la victimització per assetjament i la simptomatologia depressiva, aquestes són significatives tant pel que fa al gènere femení com masculí; si bé, sembla que la relació és major en el cas de les al·lotes, especialment pel que fa al ciberassetjament (Eyuboglu et al., 2021).

L'autor Kessler (1993; citat per Eyuboglu et al., 2021) va suggerir que l'alumnat femení és més vulnerable a experimentar estrès i símptomes depressius des de la primera adolescència fins a l'edat adulta, així com també és més probable que dugui a terme conductes de ruminació. Aquest fet és important, ja que en comparació amb el gènere masculí, les joves tendeixen a estar més involucrades en l'assetjament de tipus relacional, el qual sol provocar problemes emocionals més severos (Orpinas et al., 2015).

Segons Busch et al. (2015), les adolescents víctimes d'assetjament en línia es veuen més associades a problemes d'internalització (com l'ansietat i la depressió), mentre que en el cas dels al·lots les conductes es troben més relacionades amb problemes d'externalització (com l'agressivitat i problemes de conducta). Aquests resultats semblen apuntar que el jovent afronta de manera diferent esdeveniments com el ciberassetjament pel que fa al gènere, fet que els a porta a certes diferències en relació als problemes psicosocials posteriors.

El ciberassetjament en adolescents i els principals problemes psicopatològics associats

Segons Athanasiou et al. (2018), ser víctima de ciberassetjament afecta al benestar psicosocial de la persona, produint en nombroses ocasions un deteriorament funcional que pot acabar en el desenvolupament d'algun trastorn mental en el futur.

L'informe de la Fundació ANAR (2016) posa de manifest que les principals conseqüències psicopatològiques produïdes pel ciberassetjament són: ansietat (en un 73'8% dels casos), simptomatologia depressiva (70'5%), por (59%), soledat (29'5%), aïllament (29'5%), baixa autoestima (27'9%) i problemes associats al rendiment escolar (en un 19'7% dels casos).

L'estudi realitzat per Sureda et al. (2009) reporta que un 30'1% de les víctimes d'assetjament cibernètic manifestaven que no els hi afectava la situació que estaven vivint, la qual cosa podria indicar que un terç dels alumnes avaluats té recursos d'afrontament adequats davant aquest tipus de situacions tan estressants.

Si bé és cert que s'estableix una relació significativa entre el ciberassetjament i certs problemes psicopatològics en l'adolescència, en la literatura científica existent no hi ha un consens pel que fa a la direccionalitat de dita associació. Fins fa poc, la majoria de les investigacions que s'havien dut a terme sobre els possibles efectes de l'assetjament eren transversals i amb períodes breus de seguiment, per la qual cosa resultava complicat identificar si l'assetjament cibernètic era la causa o la conseqüència dels problemes de salut (Bowes et al., 2015).

Per una banda, estudis longitudinals han demostrat que l'associació entre la victimització per ciberassetjament i els trastorns mentals és recíproca, de tal forma que el fet de ser víctima de *ciberbullying* es troba associat amb trastorns mentals en l'adolescència, així com també molts de joves tenen major risc de ser assetjats en línia si pateixen algun tipus de problema psicopatològic com ara depressió (Irteja et al., 2020; Jadambaa et al., 2019).

Per una altra banda, nombroses investigacions defensen que primer l'alumne és ciberassetjat i posteriorment és més possible que desenvolupi un trastorn mental (Athanasίου et al., 2018; Liu et al., 2020). Altres, en canvi, afirmen que són els adolescents que pateixen algun tipus de problema psicològic els més vulnerables a ser víctimes de *ciberbullying* (Chu et al., 2019). De fet, els resultats d'aquest darrer estudi defensen que la victimització per intimidació no és un factor de risc, sinó el resultat perjudicial dels problemes psicosocials que pateixen els adolescents. De forma més concreta, expliquen que la depressió i l'ansietat són dos predictors comuns d'assetjament tradicional i cibernètic. Segons dita investigació, l'estrès és un predictor específic de *bullying*, mentre que l'ansietat social, l'autoestima i la soledat ho són de l'assetjament cibernètic. D'aquesta forma, els alumnes que es senten socialment ansiosos i sols, són més propensos a socialitzar amb desconeguts a través de la xarxa per tal de compensar aquesta falta de relacions socials, augmentant així el risc de ser assetjats en línia.

Aquests resultats recolzen el model de generació d'estrès (Hammen, 2006; citat en Chu., 2019), segons el qual les persones poden modelar i formar els seus entorns socials. Els joves amb problemes de salut mental solen elegir i crear entorns socials negatius. A causa de les seves característiques personals (com per exemple estils d'afrontament desadaptatius) i les circumstàncies negatives que se'n desenvolupen (com per exemple relacions negatives amb els seus companys), tendeixen a experimentar un augment dels factors estressants tals com la victimització per intimidació.

Ciberassetjament i simptomatologia depressiva a curt termini (durant l'adolescència)

Els autors Wolke i Lereya, l'any 2015 van dur a terme una revisió dels resultats obtinguts per diverses investigacions sobre el tema. D'aquesta forma, al exposar les conseqüències més freqüents de l'assetjament en línia durant la infància i adolescència fins a l'edat dels 17 anys es van adonar que els alumnes víctimes de *ciberbullying* a més de presentar un major risc de problemes psicossomàtics com mal de cap, mal abdominal, insomni, etc. també podien presentar problemes d'internalització com la depressió. A més, es va trobar evidència de que l'alumnat que va estar més temps exposat a la victimització mostrava efectes més perjudicials.

Reed et al. (2015), el mateix any, van realitzar també una revisió bibliogràfica d'estudiants entre 12 i 18 anys d'edat, els resultats de la qual van indicar una correlació positiva entre el *ciberbullying* i la simptomatologia depressiva. Calvete et al. (2016) a partir del seu estudi amb una mostra de 1015 adolescents d'edat mitjana 15'43 anys, van afegir que el ciberassetjament es veu relacionat amb diferents correlats de la depressió, com una menor autoestima i les ideacions i/o intents de suïcidi.

En la mateixa línia, Bowes et al. (2015) en el seu estudi longitudinal realitzat a 6719 alumnes del Regne Unit, va trobar que el 29'2% dels adolescents que havien estat assetjats tenien major probabilitats d'estar deprimits a l'arribar als 18 anys d'edat.

Per la seva part, els autors Estévez et al. (2019) van dur a terme un estudi amb una mostra de 1318 adolescents d'ambdós sexes, d'edats compreses entre els 11 i 18 anys, els quals es trobaven realitzant educació secundària. Els resultats de dit estudi van revelar que el sofriment i la percepció d'inseguretat de les víctimes es pot agreujar a causa de la falta d'anticipació d'aquestes davant els atacs de l'agressor, provocant alts nivells d'estrès, així com també

síntomes depressius. A més, la investigació va contrastar la idea de que sovint les víctimes d'assetjament tradicional ho són al mateix temps del cibernètic (Jessica et al., 2016).

Més recentment, Irteja et al. (2020) van examinar l'associació de l'assetjament electrònic amb alguns trastorns mentals (trastorn depressiu major, TDAH, trastorn d'ansietat i trastorn de conducta), autolesions i tendències suïcides entre estudiants australians de 12 a 17 anys d'edat. Els seus resultats corroboraren i ampliaren la informació extreta d'estudis previs realitzats a Estats Units i Canadà (e.g. Patchin Hinduja (2011)), ja que afirmaven que les víctimes d'ambdós tipus d'assetjament es trobaven en risc de desenvolupar trastorns mentals, així com també de realitzar autolesions i conductes suïcides.

Ciberassetjament i simptomatologia depressiva a llarg termini

Estudis com el de Calvete et al. (2015), mostren que l'aparició de la depressió en l'adolescència és el major predictor de la depressió en l'edat adulta. Per tant, defensen que el *ciberbullying* es tracta d'un risc a tenir en compte pel que fa al desenvolupament de símptomes depressius al llarg de la vida.

Els resultats de l'estudi mencionat anteriorment de Wolke i Lereya (2015) van revelar que les persones que havien estat assetjades en línia durant la infància i l'adolescència tenien majors probabilitats de ser diagnosticades de trastorn d'ansietat i/o depressiu en l'adulthood. Així com també un major risc de tenir experiències psicòtiques i ideacions i/o intents de suïcidi. A més, es va exposar que sovint són persones que presenten una mala salut en general, amb freqüents dolors corporals i una recuperació més lenta pel que fa a les malalties. També es va observar que els seus resultats acadèmics acaben empitjorant i habitualment solen tenir problemes per crear amistats i mantenir-les.

Per la seva banda, Irteja et al. (2020) van exposar que l'evidència científica suggereix que la victimització per ciberassetjament precedeix certs impactes negatius en els estudiants, els quals poden conduir a problemes de salut mental greus en l'edat adulta, principalment depressió.

En la mateixa línia, els resultats d'estudi longitudinal de Liu et al. (2020) obtinguts d'una mostra de 845 adolescents espanyols i 2480 alumnes britànics, mostren com el ciberassetjament es troba realment associat a una simptomatologia depressiva al llarg del temps.

Recentment, la investigació publicada per Eyuboglu et al. (2021) va indicar que la victimització prolongada pot causar danys molt perjudicials a llarg termini. De fet, els resultats van suggerir

que la participació en el procés de *ciberbullying* pot ser un factor de mala salut mental i tendències suïcides en el futur.

Ciberassetjament, simptomatologia depressiva i tendències suïcides en la població adolescent

Un dels aspectes que més preocupa a dia d'avui pel que fa al ciberassetjament és l'elevada taxa de suïcidis que comporta, ja que es veu fortament relacionada amb la simptomatologia depressiva que acaben presentant els joves víctimes d'aquest tipus d'assetjament (Escobar-Echavarría et al., 2017).

Segons l'informe de l'Organització Mundial de la Salut (OMS) de l'any 2019, són aproximadament 800.000 les morts causades per suïcidi cada any en el món. De fet, es tracta de la tercera causa principal de mort en joves de 15 a 19 anys d'edat.

D'acord amb l'evidència científica, les persones que han estat assetjades en línia presenten un major risc d'experimentar tendències suïcides durant el període adolescent (Baiden i Tadeo, 2020; Escobar-Echavarría et al., 2017). De forma més concreta, un estudi recent va informar que l'assetjament escolar i cibernètic es trobaven associats de forma significativa amb la ideació suïcida (Baiden i Tadeo, 2020), mentre que els autors Kim i Chun (2020) van trobar una correlació positiva només en el pla suïcida, però no en la ideació.

Estudis anteriors als esmentats han informat que el *ciberbullying* es troba associat a una disminució en l'autoestima de la persona assetjada, a una simptomatologia depressiva, així com també a sentiments de desesperança i soledat, que a la vegada, augmenten de forma significativa el risc d'autòlisi (Brewer i Kerslake, 2015; Horwitz et al., 2017). Pel que fa a la relació amb els símptomes depressius, algunes investigacions (Baiden i Tadeo, 2020; Bowes et al., 2015) han suggerit que són precisament aquells estudiants que es senten més deprimits els que tenen més probabilitats d'experimentar tendències suïcides. De fet, entre un 30% i 80% dels adolescents que experimentaren idees suïcides o intents de suïcidi complien els criteris diagnòstics d'un episodi depressiu major (Cash i Bridge, 2009).

La investigació recent dels autors Bai et al. (2021), es va centrar en determinar com l'assetjament cibernètic pot danyar d'alguna forma la visió que tenen els adolescents sobre el món en el que viuen i el seu impacte posterior en la seva ideació suïcida. Segons dits autors, el sofriment que causa el *ciberbullying* pot acumular una sèrie d'opinions i pensaments negatius

sobre el món virtual, i aquest fet, alhora, pot afectar negativament a la forma en que aquests joves perceben la realitat. A més, es va veure com l'autoestima i el recolzament social percebut hi juguen un paper fonamental. D'aquesta forma, el seu estudi va aconseguir demostrar com els successos traumàtics del món virtual poden tenir un impacte en les suposicions del món dels individus en la realitat.

Finalment, pel que fa a les diferències per qüestió de gènere, la literatura existent ha trobat evidències de que les adolescents tenen més probabilitats que els joves a experimentar tendències suïcides (Baiden i Tadeo, 2020; Escobar-Echavarría et al., 2017; Ivanich i Teasdale, 2018). Cal tenir en compte però, que si bé és cert que les taxes d'ideació suïcida tendeixen a ser més altes pel que fa al gènere femení, la mort per suïcidi és major entre els joves (Ivanich i Teasdale, 2018; Reed et al., 2015). Un dels motius que se li atribueix al fet de que hi hagi aquestes diferències té a veure amb els plans de suïcidi, ja que les adolescents prefereixen optar per mètodes com la sobredosis, mentre que els joves tendeixen a fer ús de mètodes considerats més letals com ara les armes de foc (Langhinrichsen-Rohling et al., 2009).

Discussió

Tal i com s'ha pogut comprovar al llarg del treball, els estudis relacionats amb el fenomen de *ciberbullying* són nombrosos i no deixen d'augmentar amb els anys a causa de les repercussions que s'ha vist que ocasiona en les vides de la població adolescent.

En referència a l'objectiu inicial del treball, una vegada duta a terme la revisió bibliogràfica i extrets els principals resultats a partir d'aquesta, es pot afirmar que existeix una relació significativa pel que fa al fet de ser víctima d'assetjament cibernètic durant l'adolescència i el desenvolupament d'una simptomatologia depressiva, tant a curt com a llarg termini. A més, tal i com s'esperava, l'evidència científica posa de manifest que les persones ciberassetjades presenten major risc d'experimentar tendències suïcides durant l'època adolescent.

En un principi s'ha valorat quin dels dos tipus d'assetjament, el tradicional o el cibernètic, presentava majors efectes negatius en la qualitat de vida dels estudiants de secundària. Si bé és cert que algunes investigacions suggereixen que les conseqüències són similars, la majoria defensen que el ciberassetjament es caracteritza per certs trets que el fan ser un fenomen més angoixant i per tant, amb un impacte major en la salut mental de les persones (e.g. Liu et al.,

2020; Niu et al., 2020). De totes formes, les evidències indiquen que els efectes més severes es produeixen quan es donen de forma simultània els dos tipus d'assetjament (Irteja et al., 2020).

A més, semblava interessant explorar aquells factors que fan als adolescents la població més vulnerable a patir victimització per ciberassetjament. Com s'ha comentat, és durant l'adolescència que els individus van formant la seva pròpia identitat, però aquest procés es troba marcat per l'excessiva exposició del jovent al món virtual, ja que és a partir d'aquest que contínuament estableixen punts de connexió amb els seus iguals (Reed et al., 2015). Així mateix, s'ha pogut observar l'important paper que juguen les relacions socials en aquesta etapa de la vida, i és que el fet de formar part d'un grup d'iguals els hi aporta certa seguretat psicològica, la qual a la vegada actua com a factor de protecció davant els efectes adversos que pugui ocasionar l'assetjament electrònic (Niu et al., 2020).

Durant la realització del treball també s'han tingut en consideració les diferències pel que fa al gènere, de tal forma que es pretenia aclarir si les conseqüències psicopatològiques causades pel ciberassetjament són més freqüents pel que fa al gènere femení o masculí. Així doncs, els resultats indiquen que les adolescents són més propenses a patir aquest tipus d'assetjament, ja que tendeixen a experimentar més ruminació, estrès i símptomes depressius davant aquests tipus de successos (Orpinas et al., 2015). Sembla que, segons el gènere, el jovent afronta de forma diferent esdeveniments traumàtics com el *ciberbullying*, i que aquest fet porta a diferències pel que fa al desenvolupament de problemes psicològics posteriors (Busch et al., 2015).

En línies generals, tots els estudis citats (e.g. Irteja et al., 2020; Liu et al., 2020) mostren una relació significativa entre ser víctima de ciberassetjament i acabar desenvolupant algun trastorn mental en el futur. Ara bé, la literatura científica ha indicat que no existeix un consens pel que fa a la direccionalitat de dita relació. Alguns estudis (e.g. Chu et al., 2019) defensen que els joves amb algun tipus de problema psicopatològic són més vulnerables a ser assetjats en el món digital, mentre que altres investigacions (Athanasίου et al., 2018; Liu et al., 2020) afirmen que les persones que han estat assetjades en línia tenen més probabilitats de desenvolupar un trastorn mental. Així com també existeixen estudis (Irteja et al., 2020; Jadambaa et al., 2019) que indiquen una relació bidireccional pel que fa al ciberassetjament en l'adolescència i els problemes psicològics associats.

Pel que fa a les limitacions del treball, tal i com s'ha mencionat durant la realització d'aquest, a dia d'avui no existeix una única definició operativa del terme *ciberbullying*, per la qual cosa els resultats dels diferents estudis poden variar segons la conceptualització que se n'hagi fet del terme. Així com també de la mida de la mostra, els instruments emprats, l'edat dels participants, etc. Una altra limitació és l'existència d'un nombre reduït d'investigacions longitudinals que hagin analitzat la relació entre el *ciberbullying* i els problemes psicològics, com la depressió, en adolescents. De fet, la majoria són transversals i amb períodes breus de seguiment, fet que fa difícil identificar si l'assetjament electrònic és la causa o la conseqüència dels trastorns mentals.

Una possible línia de treball en un futur podria ser dur a terme una investigació centrada en explorar els factors associats al ciberassetjament, doncs s'ha observat que els mecanismes a través dels quals la victimització per ciberassetjament contribueix al desenvolupament de símptomes depressius continuen sent pràcticament inexplorats.

A més, es fan necessàries més campanyes de sensibilització davant aquesta nova violència entre iguals. Per tal de reduir el ciberassetjament, és important garantir el coneixement i la comprensió del fenomen en l'educació dels joves. De tal forma que, es promogui la col·laboració conjunta de les famílies i escoles per tal de disminuir la propagació d'aquest tipus d'assetjament. Cal recordar que si bé, el *bullying* es dona principalment en el recinte escolar, en el cas de l'assetjament cibernètic, aquest es sol donar també fora del centre. Per la qual cosa és rellevant que les iniciatives de prevenció i intervenció no tan sols s'apliquen en l'escola, sinó també en les llars, per tal de reduir els efectes perjudicials que comporta.

També cal oferir eines socioeducatives pels familiars, professors i estudiants, implementar la comunicació i la confiança entre els joves i els adults, i capacitar a famílies i professorat en el reconeixement del ciberassetjament.

Conclusions

Les conclusions que s'han extret de la revisió bibliogràfica duta a terme en el present treball són les següents:

1. El ciberassetjament ocasiona un major impacte en la qualitat de vida de les víctimes a diferència de l'assetjament escolar a causa dels trets propis que el caracteritza.
2. L'adolescència és el període de la vida en el qual les persones són més vulnerables a patir ciberassetjament entre iguals.
3. Existeixen diferències per qüestió de gènere pel que fa a les conseqüències negatives que experimenten les víctimes d'assetjament cibernètic.
4. Existeix una associació entre ser víctima de *ciberbullying* en l'adolescència i desenvolupar algun trastorn mental en el futur (relació bidireccional).
5. S'estableix una correlació significativa entre el ciberassetjament en l'adolescència i el desenvolupament de simptomatologia depressiva, tant a curt com a llarg termini.
6. L'assetjament en línia es troba relacionat significativament amb el suïcidi en la població adolescent.

Referències bibliogràfiques

- ANAR, F. (2016). I Estudio sobre ciberbullying según los afectados. Informe del Teléfono ANAR. *Fundación ANAR*.
- Athanasiou, K., Melegkovits, E., Andrie, E. K., Magoulas, C., Tzavara, C. K., Richardson, C., Greydanus, D., Tsolia, M., & Tsitsika, A. K. (2018). Cross-national aspects of cyberbullying victimization among 14-17-year-old adolescents across seven European countries. *BMC Public Health*, *18*(1). <https://doi.org/10.1186/s12889-018-5682-4>
- Bai, Q., Huang, S., Hsueh, F. H., & Zhang, T. (2021). Cyberbullying victimization and suicide ideation: A crumbled belief in a just world. *Computers in Human Behavior*, *120*(October 2019), 106679. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2021.106679>
- Baiden, P., & Tadeo, S. K. (2020). Investigating the association between bullying victimization and suicidal ideation among adolescents: Evidence from the 2017 Youth Risk Behavior Survey. *Child Abuse and Neglect*, *102*(February), 104417. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2020.104417>
- Ballesteros, B., Pérez, S., Díaz, D., Toledano, E. (2018). Informe del Teléfono ANAR. *Fundación ANAR*.

- Bégin, M. (2018). El Ciberacoso . Una revisión de investigaciones representations , prevalences , effects and explanations of the. *Re-Presentaciones*, 10.
- Bouffard, L. A., & Koeppel, M. D. H. (2017). Sex Differences in the Health Risk Behavior Outcomes of Childhood Bullying Victimization. *Victims and Offenders*, 12(4), 549–565. <https://doi.org/10.1080/15564886.2015.1118420>
- Bowes, L., Joinson, C., Wolke, D., & Lewis, G. (2015). Peer victimisation during adolescence and its impact on depression in early adulthood: Prospective cohort study in the United Kingdom. *BMJ (Online)*, 350(June), 11–14. <https://doi.org/10.1136/bmj.h2469>
- Brewer, G., & Kerslake, J. (2015). Cyberbullying, self-esteem, empathy and loneliness. *Computers in Human Behavior*, 48, 255–260. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2015.01.073>
- Busch, V., Laninga-Wijnen, L., van Yperen, T. A., Schrijvers, A. J. P., & De Leeuw, J. R. J. (2015). Bidirectional longitudinal associations of perpetration and victimization of peer bullying with psychosocial problems in adolescents: A cross-lagged panel study. *School Psychology International*, 36(5), 532–549. <https://doi.org/10.1177/0143034315604018>
- Calvete, E., Orue, I., & Gámez-Guadix, M. (2016). Cyberbullying Victimization and Depression in Adolescents: The Mediating Role of Body Image and Cognitive Schemas in a One-year Prospective Study. *European Journal on Criminal Policy and Research*, 22(2), 271–284. <https://doi.org/10.1007/s10610-015-9292-8>
- Cañas, E. (2017). Acoso escolar : características , factores de riesgo y consecuencias Bullying : characteristics , risk factors and consequences. *Revista Doctorado UMH*, 3(1), 11.
- Cash, S. J., & Bridge, J. A. (2009). Epidemiology of youth suicide and suicidal behavior. *Current Opinion in Pediatrics*, 21(5), 613–619. <https://doi.org/10.1097/MOP.0b013e32833063e1>
- Chu, X. W., Fan, C. Y., Lian, S. L., & Zhou, Z. K. (2019). Does bullying victimization really influence adolescents' psychosocial problems? A three-wave longitudinal study in China. *Journal of Affective Disorders*, 246, 603–610. <https://doi.org/10.1016/j.jad.2018.12.103>
- Chu, X. W., Fan, C. Y., Liu, Q. Q., & Zhou, Z. K. (2018). Cyberbullying victimization and

- symptoms of depression and anxiety among Chinese adolescents: Examining hopelessness as a mediator and self-compassion as a moderator. *Computers in Human Behavior*, 86, 377–386. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2018.04.039>
- Escobar Echavarría, J., Montoya González, L. E., Restrepo Bernal, D., & Mejía Rodríguez, D. (2017). Cyberbullying and Suicidal Behavior: What is the Connection? About a Case. *Revista Colombiana de Psiquiatria*, 46(4), 247–251. <https://doi.org/10.1016/j.rcp.2016.08.004>
- Estévez, E., Estévez, J. F., Segura, L., & Suárez, C. (2019). The influence of bullying and cyberbullying in the psychological adjustment of victims and aggressors in adolescence. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 16(12). <https://doi.org/10.3390/ijerph16122080>
- Eyuboglu, M., Eyuboglu, D., Pala, S. C., Oktar, D., Demirtas, Z., Arslantas, D., & Unsal, A. (2021). Traditional school bullying and cyberbullying: Prevalence, the effect on mental health problems and self-harm behavior. *Psychiatry Research*, 297(January), 113730. <https://doi.org/10.1016/j.psychres.2021.113730>
- Ferrara, P., Ianniello, F., Villani, A., & Corsello, G. (2018). Cyberbullying a modern form of bullying: Let's talk about this health and social problem. *Italian Journal of Pediatrics*, 44(1), 1–3. <https://doi.org/10.1186/s13052-018-0446-4>
- Horwitz, A. G., Berona, J., Czyz, E. K., Yeguez, C. E., & King, C. A. (2017). Positive and Negative Expectations of Hopelessness as Longitudinal Predictors of Depression, Suicidal Ideation, and Suicidal Behavior in High-Risk Adolescents. *Suicide and Life-Threatening Behavior*, 47(2), 168–176. <https://doi.org/10.1111/sltb.12273>
- Irteja, M. I., Khanam, R., & Kabir, E. (2020). Bullying victimization, mental disorders, suicidality and self-harm among Australian high schoolchildren: Evidence from nationwide data. *Psychiatry Research*, 292(July), 113364. <https://doi.org/10.1016/j.psychres.2020.113364>
- Ivanich, J., & Teasdale, B. (2018). Suicide Ideation among Adolescent American Indians: An Application of General Strain Theory. *Deviant Behavior*, 39(6), 702–715. <https://doi.org/10.1080/01639625.2017.1304799>
- Jadambaa, A., Thomas, H. J., Scott, J. G., Graves, N., Brain, D., & Pacella, R. (2019). The

contribution of bullying victimisation to the burden of anxiety and depressive disorders in Australia. *Epidemiology and Psychiatric Sciences*.

<https://doi.org/10.1017/S2045796019000489>

Jessica, O. B., Sofía, B., & Eva, T. (2016). Simptomatologia depressiva, estrès percebut i suport social en adolescents víctimes de ciberassetjament. *Anuari de Psicologia de La Societat Valenciana de Psicologia*, *16*(2), 91–104.

<https://doi.org/10.7203/anuari.psicologia.16.2.91>

Langhinrichsen-Rohling, J., Friend, J., & Powell, A. (2009). Adolescent suicide, gender, and culture: A rate and risk factor analysis. *Aggression and Violent Behavior*, *14*(5), 402–414. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2009.06.010>

Liu, C., Liu, Z., & Yuan, G. (2020). The longitudinal influence of cyberbullying victimization on depression and posttraumatic stress symptoms: The mediation role of rumination. *Archives of Psychiatric Nursing*, *34*(4), 206–210.

<https://doi.org/10.1016/j.apnu.2020.05.002>

Enríquez, M. F., & Garzón, F. (2015). El acoso escolar. *Revista Doctorado UMH*, *3*(1), 7.

Merrill, R. M., & Hanson, C. L. (2016). Risk and protective factors associated with being bullied on school property compared with cyberbullied. *BMC Public Health*, *16*(1), 1–10. <https://doi.org/10.1186/s12889-016-2833-3>

Niu, G., He, J., Lin, S., Sun, X., & Longobardi, C. (2020). Cyberbullying victimization and adolescent depression: The mediating role of psychological security and the moderating role of growth mindset. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, *17*(12), 1–13. <https://doi.org/10.3390/ijerph17124368>

Okumu, M., Kim, Y. K., Sanders, J. E., Makubuya, T., Small, E., & Hong, J. S. (2020). Gender-Specific Pathways between Face-to-Face and Cyber Bullying Victimization, Depressive Symptoms, and Academic Performance among U.S. Adolescents. *Child Indicators Research*, *13*(6), 2205–2223. <https://doi.org/10.1007/s12187-020-09742-8>

Orpinas, P., McNicholas, C., & Nahapetyan, L. (2015). Gender differences in trajectories of relational aggression perpetration and victimization from middle to high school. *Aggressive Behavior*, *41*(5), 401–412. <https://doi.org/10.1002/ab.21563>

Patchin, J. W., & Hinduja, S. (2011). Traditional and nontraditional bullying among youth: A

test of general strain theory. *Youth and Society*, 43(2), 727–751.

<https://doi.org/10.1177/0044118X10366951>

Peng, Z., Klomek, A. B., Li, L., Su, X., Sillanmäki, L., Chudal, R., & Sourander, A. (2019).

Associations between Chinese adolescents subjected to traditional and cyber bullying and suicidal ideation, self-harm and suicide attempts. *BMC Psychiatry*, 19(1), 1–9.

<https://doi.org/10.1186/s12888-019-2319-9>

Reed, K. P., Cooper, R. L., Nugent, W. R., & Russell, K. (2015). Cyberbullying: A literature review of its relationship to adolescent depression and current intervention strategies.

Journal of Human Behavior in the Social Environment, 26(1), 37–45.

<https://doi.org/10.1080/10911359.2015.1059165>

Saladino, V., Eleuteri, S., Verrastro, V., & Petruccelli, F. (2020). Perception of Cyberbullying in Adolescence: A Brief Evaluation Among Italian Students. *Frontiers in Psychology*,

11(November), 1–7. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.607225>

Sureda Negre, J., Rigo Carratalá, E., Comas, R., Morey, M. (2009). El ciberassetjament entre els joves. Característiques i impacte del cyberbullying entre l'alumnat d'ESO de les Illes Balears. *Ibitàcoles*.

Torres Montilla, Y., Mejia Montilla, J., & Reyna Villasmil, E. (2018). Características del

ciberacoso y psicopatología de las víctimas. *Revista Repertorio de Medicina y Cirugía*,

27(3), 188–195. <https://doi.org/10.31260/repertmedcir.v27.n3.2018.213>

Wolke, D., & Lereya, S. T. (2015). Long-term effects of bullying. *Archives of Disease in*

Childhood, 100(9), 879–885. <https://doi.org/10.1136/archdischild-2014-306667>

Yildiz Durak, H., & Saritepeci, M. (2020). Examination of the Relationship between

Cyberbullying and Cyber Victimization. *Journal of Child and Family Studies*, 29(10),

2905–2915. <https://doi.org/10.1007/s10826-020-01768-4>